

De Venus van Berlijn

Colofon

ISBN: 978 94 6365 807 2

1e druk 2025

© 2025, Inigo van Alphen

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Kunstwerk omslag: Machteld Kee

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

De Venus van Berlijn

Roman

Inigo van Alphen

Nun wird sich gleich ein Greulichstes ereignen.
Hartnäckig wird es Welt und Nachwelt leugnen:
Du schreib es treulich in dein Protokoll.

Goethe

Vóór het werkelijk tot haar doorgedrongen was, had ze haar idyllische, door stilte omgeven woonboerderij op de Mokerheide verruild voor een appartement midden in een bruisende wereldstad. Ze had een appartement gekocht in Berlin-Mitte, aan de zuidzijde van één van de populaire hofjes, op de hoek Tucholskystrasse-Oranienburgerstrasse.

Het duurde wel even voordat ze de spullen die de verhuizers willekeurig in het appartement gedropt hadden, enigszins geordend had, maar het kostte haar heel wat meer tijd en moeite om haar gedachten op orde te krijgen. Verdwaasd als ze was door haar overhaaste vertrek - of moeten we het een vlucht noemen? – had ze nog maar net genoeg energie om uit haar bed te komen, zich te verzorgen en zich dagelijks van een kostje te voorzien. Van enige aanpassing was aanvankelijk absoluut geen sprake. Aan haar gestel knaagde een stevig heimwee; ze kon nauwelijks een Duitse hap eten door haar keel krijgen. Ze had zich verkeken op het effect van een verandering van woonplaats, van leefomgeving. Het zogenaamde gemak der gemakken dat deze stad boven de rust van het landelijke Mook biedt, had Emma al te hoog boven het belang van haar gemoedsrust geplaatst. Een keur aan winkels, restaurants, voorzieningen als een kapper, wasserette, bank, bioscoop, een metrostation: ze waren voorlopig niet aan haar besteed, laat staan een museum of een fitnesscentrum. Zij zag alleen de supermarkt af en toe van binnen.

Wat was haar overkomen? Na vijfendertig jaar in de wetenschappelijke wereld vertoefd te hebben, als student, wetenschappelijk-assistent, lector en zo'n vijftwintig jaar als professor nieuwste geschiedenis aan de Nijmeegse Universiteit had Emma van Nimweghen zich gedwongen gevoeld om het land te verlaten, nadat haar de wacht was aangezegd door de universiteit. Ze realiseerde zich dat het, nota bene vlak voor haar emeritaat, nog erger had kunnen aflopen, dat een serieuze straf, een geldboete of een lange detentie tot de mogelijkheden hadden behoord. En zo niet, zou haar het vuur nader aan de schenen gelegd zijn door de -plaatselijke- pers. Kortom, er zou haar weinig rust gegund

zijn als ze niet uit het oog van de storm, van media of justitie, was verdwenen.

Ze mocht van geluk spreken dat het bij een voorlopige hechtenis was gebleven, dat haar niet meteen een langere gevangenschap was opgelegd. Dankzij Jules, haar ingenieuze advocaat, was ze daaraan ontsnapt. Die lieverd had op vernuftige wijze de verdenking van agressie tegen haar belager, nota bene haar ex, weten om te buigen tot een bewijs van zelfverdediging, hoewel die zwaargewond was geraakt toen hij plots voor haar deur stond om verhaal te halen over de aantijgingen die ze in de pers had geuit tegen zijn familie. Emma en haar advocaat wisten echter duivelsgoed dat haar opvliegende aard medeoorzaak was geweest van de bijna fatale afloop.

In de wetenschap dat ze halsoverkop het land zou moeten verlaten, op zoek moest naar nieuwe huisvesting, een selectie van haar inboedel moest verhuizen, wilde ze wat steun zoeken. Tot haar ontsteltenis kwam ze, op zoek naar mensen die haar zouden kunnen helpen, niet veel verder dan haar werkkring: haar secretaresse, Margot, een enkele medewerker, uit haar begintijd als junior docent, maar verder? Een dorpsgenoot, met wie ze wel eens koffie dronk, ja, Pieter natuurlijk, haar baas en collega, maar die had haar nu juist de wacht aangezegd. Hem kende ze al vanaf de middelbare school waar hij haar docent geschiedenis was geweest en haar ertoe had gebracht geschiedenis te gaan studeren. Enfin, haar sociale leven was niet bepaald druk. Ze stond er alleen voor. Sarah, ja, natuurlijk! Zij is één van de weinige mij resterende familieleden, maar wel iemand met wie ik in mijn jeugd goed heb kunnen opschieten, wist Emma. Sarah was ongeveer tegelijk met Emma het ouderlijk nest uitgevlogen, alleen had zij niet gekozen voor een studie, maar voor het ondernemerschap. Een enkele keer had ze haar opgezocht in het Sauerland, waar Sarah een B&B runde. Dat gasthuis was niet verrassend veel anders dan haar nering in Nederland, de tot pension omgebouwde boerderij nabij Hoenderloo.

Even overwoog ze bij haar op bezoek te gaan en haar om bijstand te vragen in de klus die ze had te klaren, maar ze achtte het toch

beter om eerst telefonisch contact te zoeken. Ze wilde haar in ieder geval laten weten dat ze naar Duitsland ging verhuizen.

Het voelde als vanouds. Het deed Emma goed om haar verhaal met Sarah te kunnen delen... Emma vertelde haar hoe ze in de afgelopen dagen veel had geregeld, snel had gehandeld; dat zij ook niet veel tijd had; dat zij vanuit Nederland naar Duitsland moest gaan, dat dat voor haar zonneklaar was.

‘Nou, ik vind dat niet zo voor de hand liggend.’

‘Ja, het lijkt vreemd, maar het is het land waar ik als historica eigenlijk heel mijn arbeidzame leven aan heb gewijd, het land waar ik inmiddels niet alleen veel van weet, maar ook meer en meer sympathie voor heb ontwikkeld, na een aanvankelijk sceptische, zo niet vijandige houding - niet ongewoon in mijn studententijd in het Nederland van na de Tweede Wereldoorlog. Maar soms, Sarah, vraag ik me af of ik er goed aan doe mijn geliefde Nijmeegse regio te verwisselen voor een metropool als Berlijn. Ik zal de bijna burgerlijke sfeer van de universiteit weliswaar geenszins missen noch de regels en voorschriften die ik moest volgen en die me uiteindelijk fataal zijn geworden, maar...’

‘Hoezo fataal geworden? Wat is er in godsnaam allemaal gebeurd?’

‘Veel, heel veel, eigenlijk te veel om via de telefoon te vertellen, maar ik heb het zo druk met de verhuizing dat ik me geen bezoek aan jou kan veroorloven.’

‘Emma, je weet dat ik hier niet weg kan, anders...’

‘Is al goed, meid. Nou, ik doe een poging om het je uit te leggen. Het was op z’n zachtst gezegd niet slim van me om in het laatste grote project dat ik leidde, gegevens uit het ene onderzoek klakkeloos te gebruiken voor het andere. De beschuldigingen van fraude en misleiding hadden al enige tijd rondgezoemd aan de faculteit, zo stelde Pieter Stassen, decaan van de faculteit, me persoonlijk op de hoogte. En hij vertelde me vervolgens dat de bestuursraad besloten had om me te ontslaan. Hij maakte me duidelijk dat meerdere studenten, onder wie enkelen mij zeer vertrouwde, onafhankelijk van elkaar klachten hadden ingediend bij het bestuur. Zij waren bij hun onderzoeksopdracht onder mijn

supervisie in de literatuur van mijn hand op ernstige nalatigheden en niet gevalideerde beweringen en conclusies gestoten. Pieter waarschuwde ook voor eventuele strafvervolging. Ja, omdat hij in het verleden mijn mentor was geweest en al sinds jaren een vriend, had de lieverd me thuis opgezocht om de jobstijding te brengen. Hij wilde me niet meer dan nodig in verlegenheid brengen, zei hij! Goh, Sarah, ik schaam me opnieuw voor het gebeurde, krijg er weer koude rillingen van, nu ik je dit vertel. Ik had toch geen andere keuze dan te vertrekken?’

‘Uh.’

‘Enfin, hopelijk ga ik me thuisvoelen in die wereldstad.’

‘Zo te horen is het een noodgreep. Maar dat moet dan op een of andere manier zo zijn. Het is heel natuurlijk dat je moet wennen aan je nieuwe situatie. Het is als het lichaam dat na een zware operatie moet herstellen. Er moeten nieuwe verbindingen gemaakt worden, in je spieren, zenuwen en bloedvaten, ja zelfs je hersenen moeten gereset worden.’

‘Ja, absoluut, zeker nadat bij mij de stoppen waren doorgeslagen en ik mijn ex voor langere tijd buiten westen had geslagen - ja, je gelooft je oren niet, hè - en daarvoor in de cel verzeild raakte.’

‘Ho, ho, wat verschrikkelijk, hoe...’

‘Hij stalkte mij en drong in mijn huis binnen, ik kon niet anders...’

‘Dan jezelf verdedigen.’

‘Juist, en omdat ik - beter gezegd Jules, mijn advocaat - dat ook verbaal overtuigend genoeg kon, werd ik vrijgesproken. Maar die weken in voorarrest waren een hel voor me, dat kan ik je verzeke- ren. Ik werd gek van de stilte, van de onzekerheid en van mezelf.’

‘Het heeft veel gekost, hoor ik.’

‘Je had het net over het resetten van de hersenen. Het voelde meer alsof ze opnieuw moesten leren functioneren.’

‘Ha, ha, je bent je scherpe tong in ieder geval niet verloren. Nou, neem er de tijd voor, zou ik zeggen.’

‘Ik voel me een soort aangespoelde vis, die bijgevoerd moet worden.’

‘Dat snap ik, Emma, en het spijt me dat ik dat nu niet voor je kan doen.’

Toen ze had opgehangen, dacht ze terug aan de keren dat ze bij Sarah was geweest; ze herinnerde zich hoe ze met bewondering gekeken had naar de wijze waarop Sarah en haar partner zich over hun gasten ontfermden, hoe natuurlijk ze contact maakten, hoe gemakkelijk ze het hun gasten naar de zin maakten. Het was een totaal andere manier van communiceren dan Emma gewend was, anders ook dan in haar vermogen lag. Nu nog sterker dan destijds voelde ze een gemis, ze voelde zich tekortschieten, de mindere ten opzichte van haar nichtje; ze voelde zich mislukt, in ieder geval gestrand.

Het gebeurde had Emma dieper geraakt dan ze had gedacht... Ze had bijna een hartverzakking gekregen, toen zij die vermale-dijde dinsdag in maart nietsvermoedend de deur voor hem had opengezwaaaid. De beelden van het daaropvolgende gevecht met die maffe Klaus verschenen nog steeds op haar netvlies: hoe hij haar belaagd had, woedend, haar voor rotte vis uitmakend; hoe ze hem, nadat hij in hun worsteling was gestruikeld, had uitgeschakeld door naar de omgevallen lampenstandaard te grijpen en hem daarmee te bewerken... Had ze het kunnen weten? Of had zij het zo ver laten komen? Het was toch een doodlopende weg, die lat-relatie tussen hen, tussen Keulen en Nijmegen? De man leefde bij haar op de pof en hield er in zijn geliefde geboortestad ook nog een liefde op na. Nee, het was goed geweest dat zij hun relatie na al die jaren had verbroken, ja zelfs elk verder contact had afgewezen. Kennelijk had hij daar andere gedachten over gehad! Emma zocht nog steeds naar een bevredigend antwoord.

En, nu, enkele dagen na het telefoontje zit ze op éénhoog in haar appartement en herkauwt het gesprek dat ze met Sarah voerde: over het trauma dat ze opgelopen had, over haar verblijf in de gevangenis, over de ondanks de vrijspraak ontorende rechtszaak, de door haar gepleegde en door collega's blootgelegde fraude. Ze denkt weer aan de pijn die ze ervoer toen ze Sarah dit alles vertelde, maar ook aan de opluchting dat ze het kon vertellen aan iemand die haar dierbaar was en is - ja, misschien wel de enige die ze heeft, hoe erg eigenlijk - en hoe verkwikkend dat voor haar was. Ze zucht eens diep en staat op. 'Ga aan het werk,' zo beveelt ze zichzelf. 'Dat is nog steeds de beste remedie tegen welke vorm van tegenslag dan ook. En ik heb er zin in, gelukkig!'

Het schilderen van de muren van haar flat, de meubels zo goed en zo kwaad in de toch niet bepaald kleine ruimte ten opzichte van elkaar positioneren, de in allerlei in dozen verpakte huishoudelijke artikelen, de boeken, kleren inruimen; de haar dierbare kunstvoorwerpen de juiste plek geven: het moet allemaal gebeuren. Het inrichten van haar appartement helpt Emma om haar gedachten opnieuw in te richten, om wat grip op haar omgeving te krijgen.

Als ze er nog toe in staat is, zich lichamelijk nog enigszins fit voelt, leest ze in de avonduren over de stad, de metropool Berlijn, centrum van de Berlijnse Republiek, de nieuwste benaming van de Bondsrepubliek Duitsland. Wat ze leest, beziet ze al snel - en misschien onbewust - in het licht van de geschiedenis. Tja, historica ben je voor het leven. Natuurlijk kent ze de hotspots van de stad, de hoogtepunten van haar geschiedenis. Ze denkt terug aan de keren dat ze met haar geliefde, David, hier geweest was. Pijnlijk, maar ook dierbaar. Ze had er als historica uitstekend kunnen werken. Het onderzoek naar de rol van Speer, de architect van het Derde Rijk, bijvoorbeeld. Daartoe was ze in archieven, in de Spandau-gevangenis geweest, had ze interviews afgenomen, enfin, het was een bijzondere ervaring geweest, ook in de vrije uren, met haar David... Had ze daarom voor Berlijn gekozen, omdat er gelukkige momenten met haar David lagen en ze zich haar als een prettige, dynamische stad herinnerde?

Langzaam en soms met de nodige verbazing krijgt ze weer grip op het verleden van deze metropool. Ze denkt even terug aan de colleges die ze gaf over de episodes rond de Eerste Wereldoorlog, over de tijd waarin het Duitse Keizerrijk transformeerde tot een Republiek. Verder ziet ze in retrospectief de Pruisen zich verzetten tegen de troepen van Napoleon, na even de hoop gekoesterd te hebben dat zij hun de verworvenheden van de Franse Revolutie kwamen brengen. Ze herinnert zich enkele artikelen over de revolutie in 1848 die als een veenbrand door Europa trok, hoe verbindend het voor Duitsers had gewerkt om in 1870 samen op te trekken naar Parijs.

Ze moet ook denken aan zo'n dertig jaar geleden, toen de verhouding van Duitsland tot de Habsburgse dubbelmonarchie even haar belangstelling had. Tja, dat was nog vóór de val van de Muur. Gelukkig bleek dat al gauw een bijna onuitputtelijk onderzoeks-terrein. Net alsof je de relatie van het huidige Duitsland met de Europese Unie wilt gaan bestuderen! Nee, daarmee gaat bij haar het vuurtje niet branden.

Na het avondeten, als de rust in het parkje is teruggekeerd, koestert ze op haar balkon nog even de nazomerzon. Op de achtergrond ruist weliswaar voortdurend het geluid van het drukke stadsverkeer, maar het is zo'n constante dat ze er alleen maar rustiger van wordt, zeker als ze haar blik op de goed zichtbare horizon richt. Op zo'n moment lijkt het even alsof ze er niet aan heeft getwijfeld om Berlijn als haar nieuwe woonplaats te kiezen. Na zich enkele weken georiënteerd te hebben in Berlijnse historische literatuur tolt de tot nu toe doorgespitte informatie door haar hoofd. Ze is er blij mee dat ze vol ideeën zit, dat ze zich energiek en daadkrachtig voelt, maar ze heeft nog geen ruwe diamant gevonden die ze naar hartenlust kan gaan slijpen. Desalniettemin ervaart Emma het als prettig het bloed weer door haar aderen te voelen stromen, de gedachten aan het recente verleden wat beter te kunnen laten rusten! Maar of het haar gaat lukken om de schepen van het verleden achter zich te verbranden? Om echt met haar verleden in het reine te komen? Berlijn biedt in ieder geval mogelijkheden om aan de demonen van haar persoonlijk verle-

den te ontsnappen, ze te bestrijden, ook al is het zelf als geen andere plek ter wereld getekend door zijn verleden! Daarin zit al enige troost: het is alsof ze haar leed met de stad kan delen. En ach, ze is in haar verleden in ieder geval in staat geweest om via haar werk de wonden die Duitsland heeft geslagen en opgelopen, te ontbloten en te verzorgen. Wellicht heeft ze zelfs een bijdrage aan de genezing van het land geleverd.

Koortsachtig heeft Emma een actieplan voor deze week ontworpen en in grote lijnen ingevuld. Een bezoek aan het gebouw van de Bondsdag, de Brandenburger Tor, het museumeiland met de Lustgarten, het in aanbouw zijnde stadsslot en nog wat van die toeristische trekpleisters. Daarnaast staan het bondsarchief en de staatsbibliotheek ingepland, juist om verder op ideeën te komen. Nog voor ze in slaap valt, besluit ze om een dagboek bij te gaan houden, een manier om bij de les te blijven, op koers te blijven, welke deze dan ook is. Een experiment.

Na een Duits en dus vorstelijk ontbijt in de Imbiss bij haar om de hoek begeeft ze zich op weg, gewapend met routekaart en GPS, op weg. Ze slentert langs winkels, gaat binnen bij een boetiek, overweegt een jurk te kopen, doet dat uiteindelijk toch niet. Via de Hackescher Markt is ze binnen de kortste keren op de Alexanderplatz, de plek waarnaar Alfred Döblin bijna een eeuw geleden zijn meesterwerk heeft vernoemd.

Dat was een bijzondere tijd, misschien wel iets om nader te bestuderen, zo gaat het door Emma heen. Duizelingwekkend, dat stadsverkeer hier, een hogedrukpan van de moderne tijd. Ze moet maken dat ze de ondergrondse neemt, dat ze niet verzuipt in de keuzemogelijkheden die deze stad biedt. Linea recta op naar de Brandenburger Tor! Als ze de trappen afdaalt en zich oriënteert op de in- en uitgangen van de U-Bahn, benauwt haar de wirwar aan gangen, trappen en platforms. Toch ziet ze vrij snel dat ze elke willekeurige metrolijn in westelijke richting kan volgen. Op haar weg naar beneden ziet ze tot driemaal toe een bord met in het rood lijn U2 aangeduid: de eerste stop van de U2 is de Rosa Luxemburgplatz. Pas als Emma haar plaats in het metrostel heeft ingenomen, dringt het tot haar door: Rosa Luxemburg! Een stroomstoot gaat door haar

lijf, het duizelt haar, ze moet naar adem happen: Ja, natuurlijk, dit is het, zij moet het zijn!

In een flits ziet ze zichzelf weer aan de studietafel zitten, werkend aan haar boek over de nalatenschap van het nazisme waarin zij ook hoog opgeeft van een verzetsvrouw eind jaren zestig en begin jaren zeventig. Deze Ulrike Meinhof, frontvrouw van de RAF, was lange tijd een soort boegbeeld voor haar, een achteraf gezien wat al te radicale bevechtster van de destijds gevestigde burgerlijke en kapitalistische orde. En ergens, herinnert ze zich nu, las zij over vrouwen met wie Meinhof vergeleken werd, onder anderen met... Rosa Luxemburg. Zij leefde in een tijd die ik nog niet eerder bestudeerd heb. Dus ja, een schot in de roos. Weg met de plannetjes, de gisteren bedachte route: zij verdient alle aandacht! Goh, wat is het warm in de metro.

Bij de eerste de beste halte stapt Emma uit. Ze kan weer lijn U2 nemen, terug richting Pankov. Het valt haar op dat ook ondergronds de geschiedenis je tegemoet treedt: her en der hangen op de stations enorme, uitvergroete foto's met scènes en stadsgezichten uit de Berlijnse geschiedenis. Het lijkt wel of de vooroorlogse stad hier gereconstrueerd is.

Vijf minuten later staat ze bovengronds, op de Rosa Luxemburg-Platz en kijkt ze uit over een kaal grasveld, geflankeerd door een immens, massief, bijna dreigend gebouw - de Volksbühne leest ze- geheel in Oost-Duitse, lompe stijl aan de linkerzijde, een rij neoklassiek ogende woningen aan de rechterzijde en schuin achterin het ogenschijnlijk nog uit de begintijd daterende Karl Liebknecht-Haus. Ze kan zich niet herinneren dat ze hier eerder is geweest, wel staat haar bij dat dit plein een roerige geschiedenis heeft; dat hier communisten en fascistten elkaar regelmatig bevochten. Maar verder? Tegenover zich ziet ze de eveneens nog authentiek ogende bioscoop Babylon. Tjee, indrukwekkend, maar de vraag is, zo gaat het door haar heen, of er ook maar één pand in deze vrijwel geheel opnieuw opgebouwde stad nog uit vooroorlogse stenen is opgetrokken. Maar ontegenzeglijk maakt het geheel indruk: je ruikt de geschiedenis.

In de bestrating rondom het grasveld ziet ze tot haar verbazing

dat er inscripties te lezen zijn. Het zijn citaten van haar, van Rosa Luxemburg. Dat is een wel heel bijzonder eerbetoon, maar in veel gevallen heeft Emma geen idee hoe ze de teksten moet plaatsen en evenmin waarom men ze hier bijna voor de eeuwigheid in koper in de bodem heeft gestanst.

Het wordt tijd voor een lunch. Het zonnetje schijnt en ze strijkt neer aan een semi-boulevard even verderop. De terrassen lopen vol met jongeren, studenten, zo maakt ze op uit hun outfit en de conversaties her en der. Als ze al aan de maaltijd zit, aan één van de lange tafels, komt een potige, bebaarde knaap naast haar zitten. Hij draagt zijn haar zelfs in een knotje! Hij bestelt een stevig pils en zodra hij die voor zijn neus krijgt, heft hij het glas, terwijl hij Emma aankijkt. Hij overrompelt haar enigszins en dus aarzelt ze en zegt net te laat 'Proost'.

'U bent niet van hier, hè?' klinkt het als hij zijn eerste dorst gelest heeft.

'Nee, klopt, uit Nederland,' zegt ze wat kortaf en kijkt vluchtig in het rond, alsof ze bang is dat iemand daar vervelend over zou kunnen doen.

'Nee, u komt niet uit Syrië, Irak of Afghanistan, maar onwennig lijkt het me hier wel voor u, ook al leest u *Faust*,' zegt hij, terwijl hij naar het boek op de hoek van de tafel wijst.

'Ja klopt,' zegt Emma ietwat van haar stuk gebracht. 'Ik moet wennen aan de grootte van de stad, de drukte, de immense gebouwen. Dat ben ik niet gewend.'

Emma eet verder, de jongeman drinkt verder. Hij kijkt even op zijn smartphone en vloekt zachtjes, bijna binnensmonds. Hij zucht.

Emma merkt dat er iets niet in orde is, kijkt vluchtig zijn kant op: en profiel oogt hij nu tamelijk nors, hij denkt na. Plotseling wendt hij zich helemaal tot haar en zegt zonder enige terughoudendheid: 'Wat zou u doen als u een date had met iemand en dat die op het allerlaatste moment afzegt!?'

'Meteen definitief afkappen, die date!' flapt ze eruit.

Hij begint keihard te lachen. Dan valt hij stil, kijkt voor zich uit en neemt een flinke teug bier. Even later vraagt hij, zonder haar aan

te kijken: 'Bent u soms een psychologe of therapeute, dat u hier zo resoluut op reageert?'

'Nee, zeker niet,' zegt Emma wat lacherig, 'ik ben historica.' Ze draait zich naar hem toe, kijkt hem aan en reikt hem een hand: 'Aangenaam, Emma van Nimweghen.'

'Dat is wederzijds. Horst Bauknecht, student medicijnen, aan het academisch Charité-ziekenhuis, hier in Berlijn,' zegt hij, terwijl hij haar hand met de zijne bijna fijnknijpt. 'Mag ik u wat te drinken aanbieden?'

Ze knikt, glimlacht even.

'Een bier zoals ik of liever iets anders?'

'Liever een glas wijn, rood graag.'

Terwijl hij de drank gaat halen, bekijkt ze de mensen rondom haar. Allen druk in gesprek, vrolijk. Er heerst een aangename sfeer. Ze bedenkt dat het de eerste keer is dat ze spontaan in gesprek raakt met een Berlijner. Een hele prestatie voor een niet bepaald sociaal iemand, broemt ze in zichzelf.

Horst keert terug met de wijn voor Emma en een nieuw, groot bier voor zichzelf.

'Wat brengt u naar Berlijn, als ik vragen mag?' heropent hij het gesprek, zodra hij weer zit en ze getoast hebben.

'Dat is nogal gecompliceerd, maar ik zal het kort houden. Ik ben hier komen wonen omdat ik zeer geïnteresseerd ben in dit land en er tot voor kort wetenschappelijk werk over verrichtte. Ik was historica in Nederland, aan de universiteit Nijmegen.'

'Was? Bent u nu hier in de stad werkzaam?'

'Ik ben gepensioneerd, maar begin toch weer werk te zoeken. Ik ben het terrein aan het verkennen.'

'En dat is?'

'Tja, Berlijn. Verder is het mezelf nog niet duidelijk. Hoewel, ik liep net over het Rosa-Luxemburgplatz en was enorm onder de indruk. Ik denk dat de vrouw naar wie het plein vernoemd is, de komende tijd veel aandacht van mij gaat krijgen.'

Hij kijkt haar enigszins verrast, bijna geschrokken aan, maar reageert dan toch tamelijk ontspannen: 'Dan bent u de eerste niet!' Ze ziet hem na deze ontboezeming wat nerveus met zijn hoofd

heen en weer wiegen. Deze Horst heeft volgens Emma geen idee, maar ze wil hem niet meteen tot een absolute leek bestempelen. 'Nee, dat weet ik,' reageert ze. 'Ik ken wel wat publicaties van historici over haar en de Eerste Wereldoorlog, maar vanuit Duits perspectief zijn ze toch anders dan wanneer een buitenlander als ik ernaar kijkt.'

'U bent zelf een germanist?' stelt Horst nu op vragende toon vast. Hij lijkt verbaasd te zijn.

'Ja, ik ben een kenner van de Duitse geschiedenis vanaf 1870, al zeg ik het zelf; bij ons in Nederland noemt men dat de nieuwste geschiedenis.'

'O, interessant. En wat had op "dit terrein",' - in zijn ogen ziet zij toch nog steeds enige spot of is het scepsis, een voor een student zeker gezonde houding - 'in al die jaren uw voorkeur?'

'Leuk dat je dat vraagt,' antwoordt Emma en ze voelt hoe ze ont-dooit en de neiging heeft om - tegen haar gewoonte in - haar ziel en zaligheid - want dat was het toch, de bestudering van die verduivelde, nazistische geest - op tafel te leggen. Ze neemt een slok wijn en zegt: 'Ik denk dat je het nogal afgezaagd zult vinden, dat jij er onderhand mee doodgegooid bent, maar toch: ik bestudeerde de nasleep van de Tweede Wereldoorlog, specifiek hoe het nazisme in de Duitse maatschappij heeft doorgewerkt, in de tweede helft van de vorige eeuw.'

Horst laat zijn sceptische houding varen. Hij oogt nu kalm en serieus, één en al aandacht. 'Ja, inderdaad, ik ben ermee opgegroeid, hoewel mij, uit een Oost-Duits gezin afkomstig, lange tijd is voorgehouden dat de schuld, de nazistische inslag, toch vooral bij en in de West-Duitsers lag, dat zij in de ogen van de communistische leiders van de D.D.R. de boosdoeners zijn geweest. Maar zoals U zegt, vanuit Nederlands perspectief is het weer anders en dus kan het, voor ons Duitsers, toch weer van belang zijn om erover na te denken en te discussiëren. Wat is uw bevinding?'

'Dat is een lang verhaal, een studie van vele jaren, Horst, maar kort gezegd komt het erop neer dat ieder mens latent kwaad in zich heeft, dat pas manifest wordt als de gelegenheid om goed te zijn geheel of vrijwel geheel teniet is gedaan, als je als persoon

miskend wordt of bent. Verzet tegen kwade tongen of geesten is lastig, althans om daadwerkelijk actie te ondernemen tegen hen die niet lang nadenken over hun positie en hun gevaarlijke ideeën vooral meteen in daden omzetten. De meeste Duitse burgers, de nazi-sympathisanten net zo goed als degenen die hun bedenkingen hadden bij de politieke ontwikkelingen, hebben enerzijds niet op durven te staan tegen de zogenaamde leiders, anderzijds hebben ze ook willen profiteren van de voordelen die ze brachten. Volgens je landgenoot Thomas Mann zijn er geen twee Duitslanden, maar is er slechts één Duitsland dat zijn beste kant door een list van de duivel tot het slechte omvormde. Het slechte Duitsland, dat is het goede dat de verkeerde kant is opgegaan, het goede in ongeluk, in schuld en ondergang heeft gedompeld. En er zijn mensen die beweren dat in de Romantiek, het geniale Duitse antwoord op de Franse Verlichting, de kiem zit van de latere wreedheden, omdat het een beweging tegen westerse waarden als vrijheid en democratie is geweest. Zo ver zou ik niet willen gaan, alleen al niet omdat in diezelfde negentiende eeuw andere grootmachten op z'n minst zo wreed zijn geweest.'

'Dat lijkt mij inderdaad dichterbij de waarheid te liggen. Maar wat bedoelt u met de opmerking dat de Duitse burger ook wilde profiteren van de voordelen?'

'Nou, velen waren het niet eens met de praktijken van de nazi's, of ze nu van de uitwassen wisten of niet, maar ze konden werk krijgen en houden als ze in het systeem stapten, ze konden direct of indirect delen in de welvaart die het aanvankelijk bracht. Toen het tij in de oorlog keerde, was het voor oprechte tegenstanders te laat om in te kunnen grijpen en hield menig nazi wel heel hardnekkig vast aan het hem beloofde heil! Het was voor vele Duitsers als in Goethes *Faust*: de grip van Mefisto op de ziel van Faust was ook na het aangerichte onheil onverminderd sterk. En net als dat Goethe tientallen jaren nodig had om zijn Faust te bevrijden, moest er een generatie voorbijgaan vooraleer de Duitser deze schaamte en schuld verre van zich kon werpen.'

'Het volk als medeschuldige dus? Dat is precies wat ik ook denk,

wat ik altijd heb gedacht. Ik ben blij om het uit de mond van een niet-Duitse historica te horen.'

Emma ziet dat het hem raakt, dat zijn ogen wat troebel worden. Hij kijkt haar nu recht in de ogen en zegt: 'Ook in mijn familie ligt nog heel wat geschiedenis verborgen, mijn ouders hebben mij slechts een enkele keer iets laten weten.'

'Dat zal niet gemakkelijk zijn geweest,' zegt ze voorzichtig.

'Nee, ook nu, in 2013, bijna een kwart eeuw na het einde van de D.D.R., is het nog steeds een open zenuw, die ik maar zoveel mogelijk onaangeroerd laat. Hoe dan ook, ik waardeer uw openhartigheid; dat ben ik niet zo gewend, zeker niet als het om onze geschiedenis gaat. Zoals gezegd, mijn familie heeft de lippen voornamelijk op elkaar gehouden. Het thema was lange tijd taboe. Stelt u zich voor: de generatie van mijn ouders kon hun ouders, de Oost-Duitse gevallen in de Tweede Wereldoorlog, niet of nauwelijks in het openbaar gedenken, omdat zij zogenaamd voor het fascistische Westen hadden gestreden. Of, als ze het hadden overleefd, werden ze in het nieuwe, communistische bestel door de autoriteiten en medeburgers gewantrouwd en vervolgens systematisch bespioneerd. De vader van een vriend van me is docent en ik heb in de avonduren wel vaker tijd om zijn lessen in een wijkgebouw te volgen. Hij kan prachtig vertellen, vooral over het communistische systeem en over zijn eigen jeugd, die samenviel met het tijdperk van de eerste communistische leiders en het ontstaan van Oost-Duitsland. Hij gaat heel anders om met datzelfde toch ook door mijn ouders geleefde verleden, met het leven in de D.D.R. Hij heeft me enthousiast gemaakt voor de geschiedenis van dit land, dit volk.'

'Dat is bijzonder en goed nieuws voor mij!' reageert Emma terwijl ze hem toelacht. Horst let niet op haar reactie, daarom vervolgt Emma: 'Wat je beweert over de verwerking van het verleden door Oost-Duitsers is nieuw voor mij. Maar nu je het zegt, het past natuurlijk wel in de ideologie van de communistische partij. Hoe pijnlijk! Zelf heb ik toch ook kunnen ervaren dat het verleden in Duitsland nu heel open besproken wordt, in tegenstelling tot de tweede helft van de vorige eeuw,' werpt ze voorzichtig tegen.